

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

17 (26)

2017

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

NEKASDIENIŠKOS KASDIENYBĖS:

VISUOMENĖ, ISTORIJA IR GALIA

Sudarytojos NERINGA KLUMBYTĖ ir KRISTINA ŠLIAVAITĖ

THE EXTRAORDINARY EVERYDAY:

SOCIETY, HISTORY AND POWER

Edited by NERINGA KLUMBYTĖ and KRISTINA ŠLIAVAITĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

LI VILNIUS 2017

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Lietuvos edukologijos universitetas / Lithuanian University of Educational Sciences, Vilnius, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCIŅĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Leidyklos adresas / Address of the Publisher: Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius
<www.istorija.lt>

Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:
Tel. / Phone: + 370 5 262 9410
El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt
vytis.cubrinskas@vdu.lt

Žurnalas registruotas / The Journal indexed in:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete, SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Leidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. LIP-078/2016)

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė (<i>Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė</i>)	5
Editorial (<i>Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė</i>)	6

Straipsniai / Articles

Nekasdieniškos kasdienybės: visuomenė, istorija ir galia / The Extraordinary Everyday: Society, History and Power

Neringa Klumbytė, Kristina Šliavaitė

Įvadas. Nekasdieniškos kasdienybės: visuomenė, istorija ir galia	7
--	---

Tomas Vaiseta

„Kaip būk tai yra atskira valstybė“: ką reiškia būti sovietinėje psichiatrijos ligoninėje?	13
‘Like in a Separate State’: What Did it Mean to be Hospitalised in a Soviet Psychiatric Hospital? Summary	39

Neringa Klumbytė

Laiškų institucija ir kritinis pilietiškumas satyros ir humoro žurnale „Šluota“	43
The Institution of Complaints and Critical Citizenship in the Humour Journal ‘The Broom’. Summary	75

Rima Praspaliauskienė

Įvokelinti gyvenimai: sveikatos priežiūros praktika Lietuvoje	77
Enveloped Lives: Practising Health and Care in Lithuania. Summary	96

Kristina Šliavaitė

Dovanos mokytojams Lietuvos mokyklų bendruomenėse: tarp bendruomeniškumo kūrimo ir mainų	99
Gift-Giving at State Schools in Lithuania: Between Community Building and Economic Exchange. Summary	122

Mykolė Lukošienė

Ekologinis pažeidžiamumas ir kasdienės patirtys pamario krašto užliejamose teritorijose	125
Ecological Vulnerability and Everyday Experiences in the Pamarys Flooded Area. Summary	149

Maryna Bazylevych, Brittany Anderson

„Norėčiau patirt staigmeną... ką nors nesuplanuoto.“ Ukrainos jaunimo vilties vizijos.....	153
‘I Would Like to Have a Surprise ... Something Unplanned.’ Imaginaries of Hope among Young People in Ukraine. Summary	171

Fabio Mattioli

- Klasė ir kasdienybė: Makedonijos darbininkų atvejis 173
 Daily Life and Class among Macedonian Workers. Summary 190

Elana Resnick

- Protest and the Practice of Normal Life in Bulgaria 193
 Protestas ir normalaus gyvenimo praktika Bulgarijoje. Santrauka 212

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Gediminas Lankauskas. The Land of Weddings and Rain: Nation and Modernity in Post-Socialist Lithuania (*Neringa Klumbytė*) 215
 Monika Frėjutė-Rakauskienė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė, Irena Šutinienė. Etniškumas ir identitetai Pietryčių Lietuvoje: raiška, veiksniai ir kontekstai (*Dovilė Budrytė*) 219
 Rasa Paukštytė-Šaknienė, Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje (*Laima Anglickienė*) 222
 Skaidrė Urbonienė. Religinė liaudies skulptūra Lietuvoje XIX a. – XX a. I pusėje (*Jonas Mardosa*) 225

Konferencijos / Conferences

- Ritualinių metų darbo grupės pranešimai XIII SIEF simpoziume (*Žilvytis Šaknys*) 231
 Trečioji Balkanų ir Baltijos etnologų konferencija (*Žilvytis Šaknys*) 232
 Tarptautinė konferencija „Skirtys ir bendrumai“ (*Viktorija Serbentienė*) 235
 Etnologijos doktorantų konferencija VERITAS ETHNOLOGICA (*Jonas Tilvikas, Audronė Daraškevičienė*) 237

Sukaktys / Anniversaries

- Irenai Reginai Merkienei – 80 (*Žilvytis Šaknys*) 241

„Norėčiau patirt staigmeną... ką nors nesuplanuoto.“ Ukrainos jaunimo vilties vizijos

Maryna Bazylevych, Brittany Anderson

Šiame tyrime nagrinėjama, kaip jauni žmonės ekonominių, politinių ir karinių krizių akivaizdoje švelnina savo pažeidžiamumą pasitelkę pozityvų mąstymą. Remdamiesi Ukrainoje atliktu etnografiniu lauko tyrimu, pastebime, kad žmonės, siekdami būti mažiau pažeidžiami, dalyvavimo ir kontrolės jausmą pabrėžia per kalbą apie pasirinkimą. Mes klausiamo, kodėl, nepaisant jaunus ukrainiečius supančios grėsmės, jie peržengia pažeidžiamumo jausmą ir remiasi pasitikėjimo savimi ir savęs tobulinimo kalba. Šiuo tyrimu siekiame suprasti, kaip žmonės, gyvenantys padidėjusios nežinomybės sąlygomis, rūpinasi savo gerove.

Raktažodžiai: gerovė, pažeidžiamumas, vilties logika, jaunimas, Ukraina.

This research explores how young people mitigate their vulnerability to economic, political and military crises by relying heavily on positive thinking to ward off uncertainty. Drawing on ethnographic fieldwork in Ukraine, we find that people underscore a sense of participation and control by utilising the language of choice to reach beyond the feeling of vulnerability. We ask why, despite the perils engulfing young Ukrainians, they rely heavily on the language of self-improvement. We seek a new understanding of the ways in which people living in heightened states of uncertainty take care of their well-being.

Key words: well-being, vulnerability, logic of hope, youth, Ukraine.

Dr. Maryna Bazylevych, Luther koledžas, Sociologijos, antropologijos ir socialinio darbo fakultetas, 700 College Dr., Decorah, IA, 52101, JAV, el. paštas: bazyma01@luther.edu
Brittany Anderson, Iowa universitetas, Liberaliųjų menų ir mokslo kolegija, Antropologijos katedra, 114 Macbride Hall, Iowa City, Iowa 52242, JAV, el. paštas: andebr12@luther.edu

Kartais gyvenimas yra toks įdomus ir nenusėjamas, kad aš, aišku, tikiuo-
si, jog viskas bus gerai ir mes turėsime geresnes gyvenimo sąlygas, nors kas ten
žino. Aš nežinau. Prieš kelerius metus buvau įsitikinęs, kad dar daug metų

viskas bus taip pat, bet dabar suprantu, kad mes nežinom, kas gali įvykti rytoj, o norint būti sveikam, turi būti pasiruošęs priimti įvairiausius sunkumus, nežinau, įvairius netikėtumus – tiek malonius, tiek ir nemalonus. Nežinau. Tai gyvenimas (Anna¹, dvidešimt vienerių metų tarptautinių santykių studentė).

Įvadas

A. Muehlebach savo pateiktoje 2013 m. apžvalgoje teigia, kad neapibrėžtumai (angl. *precarity*) buvo 2012 m. pagrindinė socialinės kultūrinės antropologijos tema. Anot A. Muehlebach,

mūsų susitaikymas su tuo, kaip įvairūs veiksniai, tarp jų – išaugusi ekonominė nežinomybė, valstybingumo netekimas ir įmonių laikinumas, masinis smurtas, marginalizacija ir neteisybė, gamtos niokojimas ir pramonės neapdairumas, pribloškiantis išpuikimas ir atgrasus neišmanymas, panaikino ne tik darbą ir valstybę, bet ir paties gyvenimo galimybę (Muehlebach 2013: 298).

Šiandien 2017 m. tas pats „netikrumo jausmas“, „pažeidžiamumas dėl politinio smurto ir ekonominio nesaugumo“ sutinkamas mūsų darbe. Šiame straipsnyje mes tiriamo, kaip jauni žmonės įsivaizduoja ateitį, koks jų požiūris į pažeidžiamumą ir gerovės sąvokas susidūrus su ekonominėmis, politinėmis ir karinėmis krizėmis. Mes klausiamo, kodėl, nepaisant jaunus ukrainiečius supančios grėsmės, jie pasikliauja kalbomis apie pasitikėjimą savimi ir savęs tobulinimą. Jei „savęs transformavimas yra galutinis gijimo tikslas“ (Leykin 2015: 139), ką galime sužinoti apie tai, kaip žmonės, gyvenantys išaugusio netikrumo sąlygomis, įsivaizduoja savo gerovę ir ja rūpinasi?

Remdamiesi Vakarų Ukrainoje atliktu etnografiniu lauko tyrimu, kuriame dalyvavo universitetinio amžiaus jaunimas bei ką tik mokyklą baigę absolventai, mes teigiame, kad gerovė suvokiama kaip gero gyvenimo ieškojimas, o ne kaip rizikos arba pažeidžiamumo mažinimas. Geras gyvenimas reiškia ne tik materialinius išteklius, sveikatą, saugumą, šeimą ir draugus, nors jie yra esminiai gerovės elementai. Svarbiau yra tai, kad geras gyvenimas taip pat priklauso nuo vilties galimybės ir progos savo siekius paversti veiksmu (Fischer 2014). Toks gero gyvenimo apibrėžimas apima orumo troškimą, teisingumo jausmą ir išpareigojimą siekti aukštesnio tikslo. Vis kintant suvokimui, kas yra rizika, Ukrainos jaunuomenės pasirinkimus ir jos gyvenimo įprasminimo būdus lemia malonumo, komforto, pusiausvyros ir orumo siekimas. L. Oaks ir B. Harthorn pažymi, kad „rizika yra <...> socialiai seisminis laukas, kuriame pavojaus, žalos, saugumo ir kaltės apibrėžtys nuolat kinta“ (Oaks, Harthorn 2003: 4). D. Nelkin nurodo socialinį rizikos konstrukta kaip bet kokių stabilių kategorijų egzistavimo priešingybę: „žmonių rizikos ir naudos vertinimas gali būti mažiau paveiktas <...>

¹ Siekiant apsaugoti asmenų, sutikusių dalyvauti šiame tyrime, privatumą, visų vardai pakeisti.

įrodymų, nei socialinių, politinių ir etinių problemų, ypač dalyvavimo ir kontrolės klausimų“ (Nelkin 2003: viii). Ukrainos jaunimas dalyvavimo ir kontrolės jausmą išryškina kalbėdamas apie pasirinkimą. Taip jis bando pažvelgti toliau pažeidžiamumo jausmo, nors ir stodamas į akistatą su socialinėmis, politinėmis ir etinėmis problemomis, kurias sukėlė Ukrainos Orumo revoliucija², ir nusivylimu dėl valstybės neįgalumo, įgyvendinant teigiamus socialinius pokyčius šalyje. Pažeidžiamumas yra „jautrumas ligoms ar nelaimėms“, o rizika, platesnė kategorija, žymi „pavojų, atsitiktinumą ir netikrumą“ (Nichter 2003: 14). Nors Ukrainos jaunuomenė dėl politinių, ekonominių aplinkybių ir neseniai šalį ištikusios nacionalinės saugumo krizės, be jokios abejonės, patenka į rizikos grupę, ji nebūtinai laiko save pažeidžiama, nes vadovaujasi „lyginamuoju samprotavimu“ (angl. *comparative reasoning*) (Nichter 2003: 14). Tokia strategija leidžia pabrėžti valios galią, arba „pasirinkimo logiką“ (angl. *the logic of choice*), kartu slopinti rūpinimosi poreikį ir sušvelninti veiksnius, kurie nepavaldūs žmogui kuriant savo ateitį, arba vadovaujantis „rūpinimosi logika“ (Mol 2008). Nors jaunas mūsų tyrimo dalyvių amžius leidžia jiems netikrumo sąlygomis jaustis pakankamai gerai, paprastai jie nėra linkę pabrėžti „maištingumo“, pasitikėjimo savo jėgomis, kaip pažymi A. Fournier (Fournier 2012: 11). Veikia jaunuoliai jų aplinkos yra socializuojami taip, kad jie turi pasverti įvairias įtampas ir galimybes. Pasirėmę K. Schafft ir C. Biddle (Schafft, Biddle 2015) bei Fournier (Fournier 2012), nagrinėjame „galimybės sąlygas“ (angl. *conditions of possibility*), kurios skatina vilties arba jaunatviškas „lygybės ir socialinio teisingumo“ paieškas bei „norus, valią (ir) troškimą“ (Fournier 2012: 180). Nors jauni žmonės Ukrainoje „nėra tokie laisvi pasirinkti“ (Mol 2008: 5), kaip jie galvoja, į akis krenta tai, kad jų pasakojimai, paremti „vilties logika“ (angl. *logic of hope*) (Lindquist 2006), atskleidžia generatyvias rizikos jėgas. Mūsų nuomone, kalbėjimas apie pasirinkimą ir savikūrą (Raikhel, Bemme 2016: 163) yra esminiai dalykai mėginant suprasti, kaip žmonės, gyvenantys padidėjusio netikrumo sąlygomis, kuria savo ateitį ir gyvena dabartyje.

Kontekstas ir metodai

Šis straipsnis paremtas etnografiniu lauko tyrimu, kurį aš ir mano studentė Brittany Anderson atlikome Vidurio Vakarų Ukrainoje 2015 m. gegužės–liepos mėnesiais. Vėliau tyrimas papildytas 2016 m. gegužės–liepos mėnesiais

²2013 m. gruodį–2014 m. vasarį Ukrainoje vyko masiniai protestai, nukreipti prieš nepopuliarią prezidento Viktoro Janukovičiaus politiką. Ukrainos sostinė Kijevas tapo protestų, žinomų kaip „Euromaidanas“, centru („maidanas“ – ukrainietiškas žodis, reiškiantis „aikštė“; tai Nepriklausomybės aikštė, kurioje protestuotojai pastatė palapinių miestą, o vėliau barikadas, saugojusius juos nuo snaiperių ir specialiosios policijos). Ilgainiui masinius protestus visuomenė ėmė vadinti „Orumo revoliucija“, taip pabrėždama autonomiškumo siekį nuo Rusijos interferencijos, ekonominę galią ir tikėjimą daug teisingesne visuomene.

1 pav. Chmelnyckio miesto aikštė. Ant paminklo užrašyta: „Šlovė Ukrainai! Šlovė jos didvyriams! Dangiškajam šimtukai atminti. Amžina atmintis nepaskelbto karo didvyriams.“ 2017 m. gegužės 3 d. Fot. Anna Sovietska

surinktais antriniais duomenimis³. Tuo metu Ukrainoje vyko karinis konfliktas su Rusija, Ukrainoje žinomas kaip ATO, t. y. antiteroristinė operacija. Chmelnyckio miestas, kuriame atlikome savo lauko tyrimą, yra šalies vakaruose, maždaug penkios valandos automobiliu nuo sostinės Kijevo, geografiškai pakankamai nutolęs nuo karo veiksmų. Vis dėlto miesto aikštėje organizuojamas viešas žuvusių karių pagerbimas, kiekviename maisto parduotuvėje renkami pinigai karo tikslams ir naujų alėjų kapinėse atsiradimas yra nuolatinis priminimas apie tebesitęsiantį konfliktą. Orumo revoliucijos, įvykusios prieš ATO, metu (2013 m. gruodis–2014 m. vasaris) žuvę 98 žmonės buvo pagerbti kaip „dangiškasis šimtukas“ (1 pav.). Dešimt žuvusiųjų buvo iš Chmelnyckio srities⁴. Nuo 2017 m. kovo prie jų prisidėjo dar 158 žuvę kareiviai (Герої небесної... 2017). Miesto centro gatvė-

³ Projektą „Reprodukcinio amžiaus moterų įsivaizduojama sveikata ir gerovė šiuolaikinėje Ukrainoje (Health and Wellness Imaginaries of Reproductive Age Women in Contemporary Ukraine)“ (2014–2016) parėmė Luther koledžo Nenos Amundson stipendija „Nena Amundson Professorship Award“. Ypač dėkoju Chmelnyckio nacionalinio universiteto dėstytojams ir studentams, Towmuch anglų kalbos mokymosi centro darbuotojams ir mokiniam ir Chmelnyckio jaunimo raidos centro darbuotojams.

⁴ Chmelnyckis yra srities (*oblast*) administracinis vienetas.

se išdygo laikini paminklai žuvusiems Maidano protestuose ir karo veiksmuose rytuose (2 pav.).

Chmelnyckio mieste gyvena apie 265 000 žmonių. Dauguma mūsų tyrimui atrinktų tikslinių grupių (angl. *focus group*) interviu vyko didžiausiam šio miesto valstybiniame universitete – Chmelnyckio nacionaliniame universitete, kuriame 10 000 studentų gali rinktis iš 40 studijų programų (*Хмельницький Національний... 2017*). Dirbome su trijose skirtingose programose studijuojančiais bakalauro studentais. Dauguma jų buvo 18–22 metų. Mes taip pat atlikome keletą tikslinių grupių interviu su mokiniais ir mokytojais, dirbančiais vietinėje kalbos mokykloje, jaunimo raidos centro darbuotojais bei aktyviausiais centro nariais. Tyrimo metu apklaustos 11 skirtingų tikslinių grupių, padaryti keturi individualūs pokalbiai su aktyviausiais bendruomenės nariais.

Pagrindinis tikslas buvo išsiaiškinti, kaip lytis gali daryti įtaką jaunų žmonių lūkesčiams dėl jų sveikatos ir gerovės. Klausėme, kaip žmonės suvokia veiksnius, galinčius pakenkti jų sveikatai ar ją pagerinti, taip pat aiškinomės jų požiūrį į sveiką gyvenimą. Beveik pačioje tyrimo pradžioje pastebėjome respondentų dėmesį sau kaip pradinį ir galutinį gerovės tikslą. Tapo akivaizdu, kad nepaisant mūsų tyrimo dalyviams grėsusios rizikos, jie sąmoningai rinkosi negalvoti apie savo pažeidžiamumą. Fokus grupių tyrimus ir interviu papildė nestruktūruoti pokalbiai ir etnografiniai tyrimai mokyklos klubuose, miesto šventėse ir vakarėliuose. Visi interviu įvyko klasėse ar kitose viešose vietose, respondentai tyrime dalyvavo savo laisva valia.

Istoriniai ir kalbiniai Ukrainos ir Rusijos ryšiai, paaštrėję dėl vidinių politinių skilimų, lėmė tai, ką E. Dunn ir M. Bobickas vadina „okupacija be okupacijos“ (Dunn, Bobick 2014: 405). Rusija prijungė Krymo pusiasalį prie savo teritorijos ir rėmė sukilėlius šalies rytiniame regione, teigdama, kad šitaip ji ginanti savo tautiečius, kuriems tariamai grasina Ukrainos nacionalistai (Wanner 2014). Rusijai nepripažinus savo buvimo Ukrainoje ir aneksijos Krymo pusiasalyje neteisėtumo (Горбулін 2016), karas pradėtas vadinti „hibridiniu“ karu. Jungtinių Tautų

2 pav. „Šlovė didvyriams!“ Šalia mūsų tyrimo vietos, Chmelnyckio nacionalinio universiteto, iškilo naujas paminklas. 2017 m. gegužės 2 d. Fot. Olena Petrišina

duomenimis, nuo konflikto pradžios 2014 m. balandį žuvo mažiausiai 9167 žmonės, 21 044 buvo sužeisti (Office of the United... 2015). Žmonių teisių stebėtojai ir toliau sulaukia pranešimų apie žudymus, pagrobimus, kankinimus ir netinkamą sukilėlių elgesį su belaisviais. Šiuo metu šalies viduje perkeltų žmonių skaičius siekia 1 780 946, daugiau kaip 760 000 ukrainiečių ieško prieglobsčio už Ukrainos ribų, o tai reiškia, kad „hibridinis karas“ išvietino daugiau kaip du su puse milijono ukrainiečių. Šeši tūkstančiai penki šimtai perkeltųjų apsigyveno Chmelnyckio srityje, kas trečias čia randa darbą (На Хмельниччині проживає... 2016). Vis dėlto sritį slegia didelė finansinė našta. Ukrainos vyriausybė sumažino visos šalies biudžetą, dėl vykstančio karo išde atsirado deficitas, o Chmelnyckio sritis prisidėjo ir prie išvietintųjų perkėlimo išlaidų išmokėdama jiems išmokas (tiesa, nepakankamo dydžio), suteikdama būstą (dažnai kambarius bendrabučiuose arba senuose viešbučiuose) bei medicinos ir švietimo paslaugas (На Хмельниччині проживає... 2016). Prieš šiuos įvykius Ukraina planavo 2013 m. rudenį rengti paskutinį jaunuolių šaukimą į privalomąją karo tarnybą. Tačiau Rusijos agresijos akivaizdoje 2015 m. buvo paskelbta karinė doktrina (Ложкін 2015), o Ukrainos Parlamentas (Aukščiausioji Rada) nusprendė pratęsti privalomąją karinę tarnybą (Закон України... 2014). Pasak karo reikalų ministro S. Poltorako, Ukrainoje kilo šešios karinės mobilizacijos bangos, sutraukusios apie 210 000 žmonių, iš kurių maždaug 40 000 buvo savanoriai (Полторак 2017). Septintasis šaukimas, kurį planuota organizuoti 2016 m. kovą, turėjo pakeisti 40 000 karo prievolę baigiančių atlikti karių. Tačiau kariuomenei palaipsniui pereinant prie profesinės karinės tarnybos, susidarė pakankamas tarnauti norinčių skaičius, todėl nėra aišku, ar bus vykdoma septintoji mobilizacija. Nors kai kurios gyventojų grupės buvo atleistos nuo privalomosios karinės tarnybos⁵, beveik 40 000 pranešimus apie šaukimą gavusių vyrų išvengė tarnavimo kariuomenėje 2014–2015 m. (Rudenko 2015). Nemažai mūsų tyrimo dalyvių sakė, kad tarp jų giminaičių ar artimų draugų buvo vyrų, šiuo metu tarnaujančių kariuomenėje arba vengiančių tai daryti. Mes tikėjomės, kad mūsų tyrimo dalyviai – jauni žmonės, kurių gyvenimai paveikti politinių ir ekonominių neramumų, taip pat labai realaus karo pavojaus, – išsakytų susirūpinimą dėl savo ateities, darbo, nežinomybės ar ko nors dar blogesnio. Jaunuoliams dalijantis mintimis apie gyvenimą šių dienų Ukrainoje, buvome pasirengę išgirsti pasakojimus apie neišvengiamą karo grėsmę.

⁵Nuo karinės prievolės atleistos šios gyventojų grupės: asmenys, kurių darbdaviai negali pakeisti kitais darbuotojais; asmenys, turintys laikiną ar nuolatinę negalią, nustatytą karo medicinos komiteto; vyrai, auginantys tris ar daugiau vaikų iki 18 metų amžiaus; vyrai ir moterys, kurie yra vaikų su negalia ar našlaičių teisėti globėjai arba tėvai; asmenys, kurie yra pagyvenusių žmonių ir žmonių, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra, nustatyta Ukrainos įstatymų, pagrindiniai globėjai; valdžios atstovai; universitetų studentai, taip pat vidurinių mokyklų mokytojai ir aukštųjų mokyklų dėstytojai (Кого не мають... 2015).

Užuoat tai išgirde, išklausėme pozityvių, netgi entuziastingų minčių apie būsimus planus ir tvirtą tikėjimą individo pajėgumu gyventi gerą gyvenimą. Mūsų studentams ir jaunuoliams iš skirtingų socialinių ir ekonominių klasių ir šeimų buvo būdingas vienas bendras bruožas – tvirtas tikėjimas pozityvaus požiūrio ir proto galia. Buvome sutrikę dėl akivaizdaus prieštaravimo tarp realaus netikrumo geriausiu atveju, blogiausiu atveju – pasmerkto gyvenimo ir nuotaikingų jaunuolių interviu. Rengiantis elektros krizei šaltuoju žiemos laikotarpiu, buvo pakeisti visi universiteto tvarkaraščiai. Valstybės išlaikomai mokyklai neturint pakankamai lėšų šildyti klases, per pastaruosius dvejus metus ji gruodžio–vasario mėnesiais neveikė – paskaitos buvo nukeltos į šeštadienius, o akademiniai metai pratęsti vasarą.

Šiame straipsnyje aiškinsimės binarinį ryšį tarp gerovės ir rizikos, apžvelgsime, kaip jaunimas siekia gero gyvenimo. Tai darysime pirmiausia išryškine būdus, kaip mūsų dalyviai sprendžia išorės keliamo pavojaus klausimus selektyviai suvokdami ir keisdami interpretavimą (angl. *interpretative drift*). Toliau dėmesį sutelksime į būdus, kurie įgalina žmones susikurti optimalią aplinką savęs tobulinimui ar savikūrai (Raikhel, Bemme 2016: 163). Galiausiai aptarsime, kaip pralaidaus kūno arba kūno, susijusio su jį supančiu pasauliu, suvokimas sukuria gero gyvenimo tęstinumą (angl. *continuum*) be binarinės blogo-gero gyvenimo opozicijos. Jauni ukrainiečiai pasitelkia keletą praktikų ir idėjų, leidžiančių jiems suvokti ir kurti tokį gyvenimą, kurį, jų manymu, yra „verta gyventi“ (Sakellariou 2015: 50). Tokiu būdu Ukrainos jaunimas mažiau reikalauja iš pačios valstybės, nesitikėdamas, kad ji viskuo pasirūpins, t. y. jie nesivadovauja „rūpinimosi logika“ (Mol 2008: 2). Nors kartais šiam procesui būdingas atitrūkimas nuo politinio gyvenimo, dažniausiai tai reiškia energijos nukreipimą kita linkme bandant pakeisti savo gyvenimą, šeimą ar vietos bendruomenę. Šis straipsnis yra apie viltį – „egzistencinę ir afektyvią jėgą, kuri atsiranda ten, kur veiksmui nėra praėjimo, o buvimas pasaulyje yra tapęs nesaugus“ (Lindquist 2006: 4).

Zombių dėžė

Tereza: Jei mane domina kokia nors informacija ar filmai ar muzika, galiu juos rast savo nešiojamam kompiuteriui... Televizorius yra zombių dėžė. Jūs negalit (ten)... mmm... pasirinkt, ką žiūrėt, kaip galvot. Jūs netobulėsit. Nešiojamas kompiuteris, internetas – jie padės tobulėt, nes turit ieškot informacijos, ir turit surast ne tik naujus atsakymus, turit perskaityt naujus šaltinius...

Oksana: ...Mums esant čia, vis kas nors baisaus atsitinka... Net jei mūsų tai nepaliečia asmeniškai, mūsų galvose – negeros mintys, ir tai, žinoma, kenkia mūsų sveikatai... Tokiu būdu aš... mm... todėl nežiūriu televizoriaus, praktiškai nieko... nes tai... verčia mane blogai jaustis... Ir nervintis. (Nežiūriu) televizoriaus – jokių filmų, nes daugelis jų rusiški, todėl...

Tereza ir Oksana komentuoja hibridinį karą, kurį Rusija, pasitelkusi tariamą „atsakomybę apsaugoti“ Ukrainoje gyvenančius Rusijos „tautiečius“, kariauja stengdamasi perbrėžti savo politinės įtakos ribas (Wanner 2014). Jį lydintis informacinis karas (naujienų falsifikavimas, griežta žiniasklaidos kontrolė Rusijoje, Rusijos imperinį apetitą šlovinantys populiarūs filmai bei TV laidos ir pan.) daugelį ukrainiečių atgrasė nuo televizijos. Net Ukrainos ginkluotųjų pajėgų savanoriai teigė nepriklausą jokiai politinei partijai ar nė viena jų nepasitiki (День захисника... 2016). Tam tikra prasme kareiviai remiasi panašiais pasitikėjimo savimi mechanizmais ir pasirinkimo logika. Studentai stengiasi didinti savo socialinį mobilumą, o už teritorinį Ukrainos vientisumą kovojantys savanoriai remiasi savo pačių veiksmais. Norime pažymėti, kad šiuo atveju problema yra ne tik moralinis žiūrovų nusivylimas politinėmis jėgomis ar melą skleidžiančiais žiniasklaidos kanalais, bet ir kontrolės, kurią suteikia internetinė naujienų rinka, jausmas. Muehlebach, pareiškusi, kad neapibrėžtumas buvo viena pagrindinių temų, dominavusių antropologinėse publikacijose 2012 m. (Muehlebach 2013: 298), pasiremia M.-R. Trouillot, pasak kurio, pastabas apie netikrumą lydi moralinis optimizmas, arba „kilnumas visos žmonijos atžvilgiu“ (Trouillot 2003: 135). Muehlebach pažymi, kad toks tikėjimas žmonija nėra atsitiktinis, nes „ir pasaulis kalba su mumis aukštesniu etiniu registru <...>, galbūt svarbiausia per daugybę politinių protestų, kuriuos aprašo antropologai“ (Muehlebach 2013: 299). Ukrainos jaunimas vengia žiūrėti per TV transliuojamas žinias pabrėždamas pasirinkimo logiką, ir tai daro nebūtinai dėl to, kad jam trūksta „etinės vaizduotės“ (Muehlebach 2013: 299), ar dėl to, kad jis yra abejingas teisingumui ir politikos klausimams. Iš tikrųjų iš Maidano judėjimo atkeliavusi galinga aktyvumo ir organizavimosi žinia palaiko jaunų žmonių tikėjimą savo galia sprendžiant kasdienes problemas, išliekant budriems, aktyviems ir tikint, kad galiausiai kada nors ateityje pasiseks. Individo energija pernelyg vertinga, kad ją reikėtų sekinti žiūrint blogas TV naujienas. Tai puikiai iliustruoja Karinos žodžiai:

Karina: Taip, dabar šalis mus (gniuždo), nes, atsikėlęs ryte, pirmiausia ne geri kavos (ar nešoki po dušu). Tu (eini į internetą) ir... mm... skaitai naujienas... ir pastaruoju metu yra labai daug liūdnu naujienų... Jos slegia. Ir kiekvieną dieną galvoji, kad kitą dieną bus geriau... Karas apskritai.

Į pokalbį įsitraukia Alina: Ir visiems dėl to neramu, nes... mes žinom, kad kelio atgal nėra, kad kariai šaudo ir (kad) tai žmonių mirtys. Tai tikra.

Žinodamos, kiek mažai jos gali padaryti be to, ką jos jau daro prisidėdamos prie karo pastangų (maistu, drabužiais, pinigais), Karina, Alina, Tereza ir Oksana, kaip ir daugelis kitų, turi nustoti žiūrėjusios naujienas. Prasidėjus karui Donbaso regione, daugelis nerimavo, kad konfliktas ilgainiui bus „užšaldytas“ ar bus padėtas „virti ant lėtos ugnies“. Ir praėjus trejiems metams žmonės vis dar žūsta. Atrodo, kad dėl nesaugumo Karina ir jos draugai kreipia dėmesį į tai, ką

jie gali kontroliuoti, bet kaip T. Matza nurodė: „Nelikus teisingumo <...>, etikos ir politiniai klausimai ir praktikos turi būti sprendžiami „savyje“, kur apribojimų taip pat netrūksta“ (Matza 2009: 511).

Nesvarbu, ar žmogus tikėjimą minties galia prieš materiją brandina, ar ne, tai veikia jo santykius su aplinkiniais. I. Leykin išvelgia Rusijos kontekste, kad „terapinės pasitikėjimo savimi ir savarankiškumo idiomos tapo svarbiais ženklais, formuojančiais žmonių savęs... ir kitų suvokimą“ (Leykin 2015: 147). Toliau pateikiamoje ištraukoje atkreipkite dėmesį, kaip kiti grupės dalyviai pakartotinai nutraukia Matvijų, ragindami jį išlikti pozityvų ir tikėti savo proto galia siekiant pozityvių pokyčių gyvenime.

Matvijus: Na, tikriausiai, ko man reikia, kad jausčiausi... mm... gerai, nes... mm... vienas dalykas, kurio nekenčiu savo gyvenime, yra absoliutus chaosas. Pavyzdžiui, hmm, kai žmonės daro kažką, kas – mm... (pauzė) (neatitinka)... kuo aš tikiu, mm... toks dalykas, kurio, manau, aš neturiu, bet pagal Sašą mes galim viską – viską.

(Juokas).

Matvijus: Taigi, aš, aš... (Juokas).

Matvijus: Tiesiog tavo protas yra galingas įrankis, ir tu gali jį naudoti gyvenimo gerinimui. Mm, negaliu pasakyti, kad aš – aš tikiu taip pat stipriai, kaip jis (Saša). Manau, kad neturiu pakankamai... (pauzė). Manau, kažkas mūsų kultūroj...

Matvijus: Na, mes neturim pakankamai... aš neturiu pakankamai valios, kad susitvarkyčiau gyvenimą.

Saša: Tu taip pasirinkai.

Matvijus: Jo, aš taip ir sakau. Jis tiki, jis tvirtai tiki, kad galim padaryt viską. Aš ne... aš toks nesu... mm –

Saša: Tai tavo pasirinkimas. Tu gali arba negali.

(Juokas).

Matvijus: Taip paprasta, ar ne?

(Juokas).

Matvijus: Mm, jo. Taigi, jei tiesiog galėčiau... mm... aš neprašau kitų žmonių pagalbos. Ar tai kažkas, ką turiu suprast pats? Na, jei galėčiau tiesiog sutvarkyti savo gyvenimą, mm... Aš nežinau.

Pokalbyje dalyvavusių žmonių grupė nepripažino Matvijaus abejonių, jie ignoravo jo pasirinkimą abejoti, nelaikė to reakcija į objektyvią tikrovę, kur jis jautėsi iki galo negalintis kontroliuoti savo ateities. Leykin pabrėžia, kad saviugdų procese savęs transformavimas tampa „pagrindiniu gijimo tikslu“ (Leykin 2015: 139). Jei šiuolaikinis gyvenimas Ukrainoje yra „nesibaigiančios lenktynės, kuriose nedalyvauti neįmanoma“ (Matza 2012: 811), kaip interpretuoti faktą, kad socialiniai dalyviai bando sprendimus surasti patys? Beje, vėlesni Matvijaus bandymai kalbėti apie karinius veiksmus Rytų Ukrainoje anglų kalbos klubo metu jo klasės draugų buvo sutikti nepalankiai ir nutildyti. Jie sakė: jokios politikos.

Siekdamas gero gyvenimo, Ukrainos jaunimas stengiasi mažiau pabrėžti savo ribotas galimybes ir labiau išryškinti idėjas ir veiksmus, padedančius jam pasijusti padėties šeimininku ir sugebėti priimti „sprendimus, atvesiančius... į pakenčiamą ar idealią ateitį“ (Ferzacca 2000: 30, cit. iš Sakellariou 2015: 50). Jis „svyruoja tarp buvimo subjektu ir objektu ir tarp galios panaudojimo ir buvimo vieta, kur galia yra naudojama“ (Sakellariou 2015: 50). Pažeidžiamumas, apie kurį studentai žodžiais neužsiminė, išlindo į paviršių ne tik jiems selektyviai naudojant žiniasklaidą, bet apskritai nesugebant planuoti savo ateities. Studentai, nors tvirtai tiki sėkme, negalėjo tiksliai pasakyti, ką jie veiks po studijų. Viskas, ką jie įsivaizdavo, – tai „koks nors darbas“ ir „šeima, galbūt vaikai“. Mūsų nuomone, jauni ukrainiečiai, susidūrę su abejonėmis, atsiradusiomis dėl jų valiai nepavaldžių išorinių pavojų, pasitelkia interpretacinę dreifą (angl. *interpretative drift*) arba selektyvų suvokimą (angl. *selective perception*). Tokia pozicija – tikėjimas savo valios galia – leidžia jiems jaustis oriems ir patirti teisingumo jausmą. Vis dėlto studentų žodžiuose nesunku išgirsti netikrumą ir abejonę, prieštaraujantią jų taip entuziastingai deklaruojamai pasirinkimo logikai.

Viskas tavo rankose

Jei nori mylėti savo gyvenimą, mylėsi. Jei norėsi jo nekęsti, nekęsi. Jie sako, kad viskas yra tavo rankose. Jaunimas, su kuriuo kalbėjomės, nuolat rodė tvirtą tikėjimą savo proto galia darant įtaką savo kūnui, aplinkai ir ateičiai. Štai keletas interviu, atliktų su skirtingomis tikslinėmis grupėmis per keletą savaitių, ištraukų.

Katerina: Mano kambariokė sako, kad jai negera, kad ji blogai jaučiasi, bet aš manau, kad tokios tik jos mintys, ji visada galvoja, kad viskas blogai. Kad ji bus išmesta iš universiteto, kad viskas tikrai yra jai blogai, ji sako, kad jai negera... bet aš manau, kad viskas vyksta jos galvoj. Jei ji galvotų, kad viskas yra gerai, viskas būtų gerai. Bet ji nieko nenori keist, visiškai nieko.

Serhijus: Na, geriausias (vaistas) yra... žmonės neserga, nes jie to nenori... Manau, kai kartais jaučiu, jog pradedu sirgt... aš tiesiog į tai nekreipiu dėmesio. Aš toliau dirbu savo darbą. Bandau negalvoti apie ligą, bandau galvoti apie normalius dalykus. Pavyzdžiui, šią žiemą buvo situacija, kai visi mano giminaičiai sirgo gripu, o aš ne...

Tyrėja⁶: Manot, kad taip buvo dėl jūsų pozityvaus požiūrio?

Serhijus: Taip. Tai... tai kaip... placebo. Tai geriausias vaistas. Jūsų kūnas gali, na... susitvarkyti pats. Taip. Susitvarkyt su visomis ligomis, na, jei mąstot pozityviai. Jei nenorit susirgt... nesusirgsit.

Serhijui, įsitikinusiam, kad tik nuo jo priklauso, ar jis susirgs, ar nesusirgs, pritaria Katerina. Paaiškėjus, kad toks požiūris vyrauja visose fokus grupėse ir

⁶Visas tikslines grupes kalbino straipsnio autorės. Klausimus projekto dalyviams pakaitomis uždavinėjo abi autorės.

visuose interviu, norėjome išsiaiškinti, kaip žmogus įtiki, kad protas pajėgus paveikti kūną fizine arba socialine prasme. Kaip ir kodėl „aš“ tampa „rūpinimosi ir susitelkimo vieta“ (Matza 2012: 804)? N. Scheper-Hughes (Scheper-Hughes 2012) neseniai priminė C. Geertzo pastabą, kad vakarietiškas mąstymas apie žmogų kaip apie „ribotą, unikalią... integruotą motyvacinę ir pažintinę visatą, dinamišką sąmoningumo, emocijų, sprendimų ir veiksmo centrą <...> pasaulio kultūrų kontekste atrodo pakankamai keistai“ (Geertz 1974: 31). Nors „savimone, savigarbos ir saviugdos idiomos jau seniai tapo pripažintu darbo su savimi, pagalbos sau priemonių rinkiniu daugelyje pažangių kapitalistinių šalių“ (Leykin 2015: 146), proto ugdymas kaip būdas tapti lanksčiu piliečiu yra palyginti naujas posocialistinio pasaulio reiškinys (Raikhel 2010).

Su posocialistiniais kontekstais dirbantys mokslininkai (Raikhel, Bemme 2016; Carroll 2016; Farquhar, Zhang 2005; Leykin 2015; Matza 2009; Matza 2012; Raikhel 2010) pastaruoju metu daug rašė apie klestinčią „pagalbos sau rinką“ (Matza 2009: 492), daugybę, dažnai suprekybintų individo sugebėjimui transformuoti savo gyvenimą skirtų praktikų. „Aš“ (angl. *Self*) tapo intervencijos vieta, susieta su žmonių idėjomis apie įgūdžius, reikalingus norint būti žmogumi, kuriam sekasi rinkos visuomenėje (Matza 2012: 804). Ukrainos jaunimas mano galią savo kūnus ne tik kontroliuoti proto galia, bet ir įsivaizduoja juos kaip aktyvų veiksnį, sugebantį manipuliuoti aplinka, su sąlyga, jog valios jėga tikima. Viskas yra pasiekama. Pavyzdžiui, vienas aktyvus vietos jaunimo klubo narys svajoto įkurti sveikatos centrą, kuriame paralyžiuoti žmonės, pritaikius jiems mentales treniruotes, mokytųsi iš naujo vaikščioti. Jis džiaugėsi savo organizuojamų seminarų, skirtų padėti žmonėms mesti rūkyti ir gerti, sėkme. Tas pats klubas yra žinomas ir kaip susibūrimo vieta, kur jaunimas vietoj alaus geria girą, nešiukšlina prie pastato esančioje pievelėje. Tai pavyzdys to, ką Matza įvardijo kaip „atskaitomybę, išmintingumą, verslumą ir savęs kaip tam tikro valdžios domeno įsteigimą“ (Matza 2009: 494). Matza taip pat pažymi, kad „jausmai“ tampa „valdomi“, o tai garantuoja dalyviams, kad jų darbas nenuėjo veltui. Tokiu būdu pabrėžiama pasirinkimo logika (Mol 2008) – galima rinktis būti laimingu ir klestinčiu žmogumi. Siekiant šio tikslo, svarbiausia būti aktyviam ir netgi užimtam. Štai ką Katerina pridėjo prie savo ankstesnių minčių:

Katerina: Manau, kad užsiėmę žmonės yra laimingi žmonės, jie žino, ką veikt, jie turi, ką veikt. Kartais žiūriu į savo draugus, kurie tik plepa „Facebooke“, ir galvoju: ir ką gi jūs darot su savo gyvenimu? O po to ateina skūstis, kad nežino, ką veikt... O aš kiekvieną dieną vis kur nors vykstu... Turiu pareigų... Iš savo patirties [sakau], jei žmonės tik guli ant sofos... jie nežino, ką veikt... Kita vertus, pažįstu aktyvių žmonių, kurie visada kur nors keliauja ir vis ką nors veikia, ir aš niekad nemačiau jų sergančių, nes jie – užsiėmę.

Katerinos žodžiai yra pavyzdys loginio šuolio nuo tikėjimo proto galia iki veiksmo, įkvėpto šio tikėjimo. Ji neveiklumą susieja ne tik su galimybių praradimu, bet ir su kūno patirtimi, jam jaučiant nerimą, sergant. Taigi sėkmė suprantama kaip asmeninis „savęs pažinimo, pasitikėjimo savimi ir savęs valdymo“ (Matza 2012: 805) siekis. Aktyvus gyvenimo būdas, apie kurį kalba jaunimas, nebūtinai reiškia tinkamą pusiausvyrą tarp gyvenimo ir darbo, greičiau tokiam gyvenimui yra nesvetima įtampa, sunkus darbas ar netgi persidirbimas. Todėl gerovė (angl. *wellbeing*) yra ne tik sveika elgsena, bet ir pernelyg didelis darbo krūvis, ir per mažai poilsio. Nesėkmių priežastys taip pat slypi viduje, įskaitant problemas, kurias sunku būtų priskirti vieno asmens valiai, kaip antai santykių nutraukimas, gripas ar skrandžio opa. Pavyzdžiui, vienoje tikslinėje grupėje draugai įtikinamai tvirtino, kad Alinos patekimas į ligoninę dėl skrandžio opos buvo „jos pasirinkimas“. Jie sakė, kad nors iš dalies kaltas greitas maistas, pati Alina taip pat prie to prisidėjo. Ji galėjusi savo dieną suplanuoti taip, kad sugrįžtų namo pavalgyti sveikus pietus. Užuoat tai dariusi, ji per dažnai rinkosi dešrainių kioską šalia autobusų stotelės. Alina juokdamasi su tuo sutiko. Ji pati žinanti, kad neretai pritingi. Šios idėjos naujumą rodo asociacijos, kurias projekto dalyviai nurodė, dalindamiesi mintimis apie aktyvų gyvenimą, taip pat sportavimą, važinėjimą dviračiais ir kt., dažnai juos pasiekiantį iš užsienio per socialinę žiniasklaidą:

Tyrėja: Tai nauja? Ar dviračių kultūra – nauja mada?

Olesia: Taip, (nesena) kokių penkerių metų.

Tyrėja: Kodėl, tavo nuomone, ji atsirado?

Olesia: Mm, nes, mm...

Denis: Pigiau (negu automobilis). (Grupė juokiasi, tai užuomina apie šoktelėjusias benzino kainas Ukrainoje po konflikto su Rusija.)

Olesia: Dėl to, kaip mūsų žmonės pradėjo galvot. Mm, nes mes, mm... mūsų tikslas – įstoti į Europos Sąjungą, ir mes stengiamės prisitaikyt prie užsienietiško gyvenimo būdo.

Tolesnėje ištraukoje ketvirto kurso studentė Julija pasakoja apie aktyvaus gyvenimo būdo Ukrainoje madą ir susieja ją su atsiradusiu nauju poreikiu rūpintis savo internetine tapatybe ir įvaizdžiu:

Julija: Noriu pasakyti, kad šiomis dienomis sveikas gyvenimo būdas yra labai populiarus, nes, pavyzdžiui, kai buvau paauglė, (kai) man buvo keturiolika, labai madinga buvo rūkyti, gerti. Visi keturiolikmečiai buvo pabandę degtinės ar kažką panašaus, o šiandien, pavyzdžiui, aš esu anglų kalbos mokytoja ir mokau vaikus, kurių amžius yra keturiolika-penkiolika metų, jie nėra gėrę alkoholio, niekada nerūkę, ir tai labai gerai. Jie sportuoja, tai labai populiaru. Manau, kad tai susiję su... mmm... socialiniais tinklais, ir ši kultūros dalis tikrai išplito, labai plačiai išpopuliarėjo.

Šiuos pokyčius galima laikyti teigiamomis naujovėmis, naujais išpareigojimai, kuriuos jauni ukrainiečiai noriai priima ir turėtų priimti ir ateityje, nes tai galėtų užtikrinti jų sėkmę. Vis dėlto diskusijos apie savęs kontroliavimo technikas, tokias kaip meditacija ar atsipalaidavimas, nebuvo svarbios. Nors daugelis pašnekovų sakė, kad jie mėgsta ilgai vaikščioti su draugais ar net vieni (dažniausiai į mokyklą ar darbą), tik vienas pakalbintas vaikščiojimą susiejo su mentaline praktika. Dauguma vaikščiojimą laikė geresniu pasirinkimu nei keliavimas prigrūstu viešuoju transportu ar puikia galimybe pabendrauti.

Respondentai netaikė rūpinimosi logikos (Mol 2008), bet pabrėžė individo atsakomybę. Daugeliui projekto dalyvių dalyvavimas Maidano protestuose Kijeve ir visoje Ukrainoje buvo itin svarbus – jis juos pakeitė, „padidino žmonių pasitikėjimą savo galia ir asmeniniais sugebėjimais“ (Phillips 2014: 422). Panašiai mano O. Onukh ir T. Martsenyuk (Onukh, Martsenyuk 2014), kurios įgalinimą mato kylantį iš politinio aktyvumo, kuriuo ypač pasižymėjo Ukrainos jaunimas 2014 m. ir vėliau. Kartu jos nurodo ir problemiškus lyčių skirtumus, kuriuos aktyvus dalyvavimas politiniuose judėjimuose tik dar labiau įtvirtino. Sėkmės susiejimas su individo asmeniniu noru ar jo nebuvimu tampa nemaža našta asmeniui, nes skatina jį ieškoti sprendimų savyje, o ne sutelkti dėmesį į išorinius veiksnius, tokius kaip valstybės politika ar universitetų infrastruktūra (Carroll 2016). Ukrainos jaunimas teigia, jog jie turi rinktis sveikai gyventi, tačiau jie aiškiai neartikuliuoja egzistuojančių pasirinkimo galimybių ir nekalba apie neleistinas. Pavyzdžiui, reikalavimas gyventi sveikai nepaiso, jog studentai, su kuriais kalbėjomės, gyvena sausakimšuose bendrabučiuose su blogai veikiančiais dušais, dažnai be šilto vandens, žiemą be lengvai prieinamų sporto salių ir su senu žvirgždėtu, žole apaugusiu stadionu. Pasak Matzos, „terapinės idiomos, kaip savigarba, savęs realizavimas, savęs pažinimas, savęs valdymas, nepriklausomybė, asmeninis potencialas ir atsakomybė, buvo pritaikytos prie vartotojų norų, kapitalistinės savikūros ir karjerizmo“ (Matza 2009: 492). Vadovaujantis tokia logika, norintiems sportuoti daug užsiėmimų, kaip antai jogos, pilateso, netgi pilvo šokio, siūloma už universiteto ribų. Todėl laisvė pirkti tokias paslaugas gali būti susieta su faktiniu poreikiu tai daryti esant nepakankamai aukštųjų mokyklų siūlomų paslaugų pasiūlai.

Siekdami suderinti akivaizdų prieštaravimą tarp tikėjimo proto galia ir nesąmoningai pasireiškiančio pažeidžiamumo, ištyrėme savo dalyvių niuansuotą sveikatos kaip sudėtingos gerovės būsenos supratimą. Kūno kaip akyto, pralaidaus tiek geriems, tiek ir blogiems dalykams suvokimas padeda suprasti Ukrainos tūkstantmečio kartos pastangas vengti visko, kas sukelia blogas mintis ir abejones, ir vadovautis mantra „požiūris yra pasirinkimas“.

Pralaidus kūnas

Pasirinkimo logika ir rūpinimosi logika tampa dar veiksmingesniais tyrimo įrankiais pasitelkus G. Lindquist diskusiją apie viltį (Lindquist 2006). Galvojimas apie ateitį, vartojant staigmenos ar vilties sąvokas, padeda žmonėms stoti į akistatą su nenuspėjamais dalykais ir netikrumo poveikiu jų sveikatai. Pastebėjome, kad gerovė yra laikoma tiesiog geru gyvenimu, kuris nėra tik baltas ar juodas. Žmonių netenkina galvojimas apie ateitį apeinant riziką, jiems priimtinau galvoti apie ateitį per vilties prizmę. Nepaisant gyvų atsakymų į mūsų atvirus klausimus, jauni žmonės, su kuriais susipažinome 2015 m. vasarą, apie sveikatą galvojo kaip apie įvairių jėgų, kurios pasireiškia kūne, pusiausvyrą. Tai rodo Nastios ir Romano atsakymai:

Nastia: Mm, žinot, visos šios sudedamosios dalys yra... labai susijusios. Mūsų kūnas daro įtaką mūsų... būsenai, o mūsų vidinė būsena veikia mūsų kūną. Ir... mm... tai lyg... koks ciklas, jo, kuris negali būti... nežinau... nutrauktas. Na... aš nežinau. Tiesiog sveikata reiškia būti laimingam, o būti laimingam reiškia būti sveikam.

Romanas: Aš galvoju apie pozityvią aplinką. Jei gyvenu... neigiamoj... su neigiamais žmonėmis, tai mane veikia. Ir... aš tampu nervingas ar panašiai. Bet jei aš gyvenu su pozityviais žmonėmis, man tai taip pat daro įtaką, gerąją prasme. Ir manau, kad tai... man svarbiausia... gyventi pozityvioje aplinkoje.

Bandydami numatyti ateitį ir pasiruošti nežiniai, „žmonės griebiasi kitų būdų, kad užtikrintų savo veiklos laikiškumą, kai jie vis dar gali planuoti, siekti ir trokšti. Viltis yra egzistencinė jėga...“ (Lindquist 2006: 8). Ukrainoje, kur fizinis buvimas nėra duotybė, o racionalių planų įgyvendinimas nuo individo dažnai nepriklauso, žmonės kuria alternatyvius būdus, taip labiau įtikėdami savo dabartimi ir ateitimi. Viena tikslinė grupė ateitį įvardijo kaip „sunkiai matomą“ ir „nenuspėjamą“. Vilties logika, kaip pasirinktas savikūros metodas, nepasiteisino – vienas iš grupės dalyvių pažymėjo, kad „sunku į priekį yra numatyti (net) vieną mėnesį, VIENĄ MĖNESĮ“. Pasak A. Appadurai, „tik per tam tikrą vilties strategiją visuomenė ar žmonių grupė gali numatyti kelią į pageidaujamus pokyčius“ (Appadurai 2013: 293, cit. iš Fischer 2014: 17).

Savo darbe apie magiško mąstymo Rusijoje paplitimą Lindquist vartoja P. Bourdieu pasiūlytą tikėjimo arba iliuzijos sąvoką, padedančią suprasti žmonėms būdingą tikėjimą arba norą dalyvauti socialiniame žaidime. Lindquist „vilties logika“ yra produktyvus kompromisas tarp Ukrainos jaunimo rūpinimosi logikos nepaisymo ir primygtinio pasirinkimo logikos pabrėžimo. Susidūrę su nežinomybe, žmonės siekia pakeisti subjektyvų kontrolės jausmą ir į savo gyvenimus įterpti viltį, kurią Lindquist vadina dabartimi, pripildyta ateities (Lindquist 2006: 8). Toliau pateikiami pavyzdžiai pabrėžia vilties logiką susidūrus su nežinomybe:

Ema: Pirmiausia norėčiau patirt keletą malonių staigmenų.
(Juokas.)

Ema: Neplanuot savo gyvenimo. Gal ir turiu... tikslų, kuriuos turėčiau pasiekti, bet aš taip pat norėčiau kažko... nesuplanuoto.

Olena: Mano planai? Aš... mm... keliausiu su... To labai, labai noriu. Na, bet nežinau... mm... koks bus mano... mm.... mano kelionės taškas... tikslas. Bet manau... mm.... tiesiog turiu tokį norą ir noriu, kad jis išsipildytų.

J. Carroll, rašydama apie pakaitines terapines programas gydant narkomanus Ukrainoje, pažymi, kad programos darbuotojai ir kartais patys pacientai individo „valią“ laiko „pagrindiniu ir būtinu sėkmės elementu“ (Carroll 2016: 203). Ji teigia, kad „troškimo (išgyti) turėjimas ar jo neturėjimas yra įrodymas, jog esate tikslo siekiantys, morališkai aktyvūs asmenys arba, atvirkščiai, pasyvūs, indiferentiški, emocionaliai užsidarę, kuriems jau negalima padėti“ (Carroll 2016: 204). Mūsų tyrimas rodo, kad Ukrainos jaunimas nuolat vadovaujasi valia kaip raktu į sėkmę neatsižvelgdamas į tai, ar jis gali numatyti savo kelionės rezultatus. Jaunų žmonių išsakytos abejonės ir nežinia yra įrodymas, kad egzistuoja jėgos, nepavaldžios žmogaus valiai, tačiau jie vis tiek renkasi viltį.

2013–2014 m. Orumo revoliucija nebuvo pirmoji revoliucija Ukrainoje. 2004–2005 m. vykę taikūs protestai tapo žinomi Oranžinės revoliucijos pavadinimu. Fournier pastebėjo, kad „po [Oranžinės] revoliucijos diskusijos (tarp studentų ir mokyklų vadovybių) ir dalyvavimas jose smarkiai pasikeitė“ (Fournier 2012: 161). Tuomet pavykęs bandymas atšaukti suklastotus prezidento rinkimus ir reikalavimas išrinkti populiarų kandidatą (Viktorą Juščenką), pasak Fournier, lėmė jaunų žmonių troškimą turėti daugiau laisvių ir kitose gyvenimo srityse. Jos nuomone, tapsmą pilietine visuomene lydėjo ne tik neoliberalių pasitikėjimo savimi ir politinių teisių diskursų pasisavinimas, bet ir socialistinių idėjų apie socialinės apsaugos ir ekonominių teisių suteikimą palikimas. Atrodo, jog praėjus beveik dešimtmečiui, pastarųjų metų sukrėtimai Ukrainos jaunimą privertė dar labiau vertinti pasitikėjimo savimi kaip daugiau žadančią sėkmės strategiją. Nors ukrainiečių jaunimas gerai žino apie masines revoliucijas, jie renkasi viltį prisidėdami prie gero gyvenimo judėjimo (Fischer 2014), stiprindami jaunimo siekius ir suvokimą, kad jis gali imtis konkrečių žingsnių. Šį procesą lydi visuotinis neteisningumo jausmas dėl patiriamos Rusijos agresijos ir iš to kylantis teigiamų pokyčių, orumo ir įsipareigojimo bendram reikalui troškimas, t. y. tikros nepriklausomybės nuo kitų politinių įtakų ir patikimos savos vyriausybės turėjimas. Svitlanos mintys apie gerą gyvenimą pabrėžia tokią viltingą sveikos ateities viziją:

Svitlana: (Praeidinėju pro) futbolo aikštelę. Ir pažvelgiau į žmones... ir pamačiau, kad jie tokie, tokie laimingi... Vaikinai (kurie žaidė)... tikriausiai jie taip pat turi kokių nors problemų... bet jie buvo laimingi... Ir pamačiau, kad gyvenimas (yra) gražus. Švietė saulė. (Juokiasi). Ir tai buvo išties nuostabu, ir tą akimirką pagalvojau, kad jie tikrai sveiki žmonės...

Išvados

Savo straipsnyje teigiame, kad žmonės gerovę supranta kaip gero gyvenimo viziją, o ne kaip bandymą laviruoti tarp įvairių rizikų. Atrodo, kad kasdieniame gyvenime Ukrainos jaunimas vadovaujasi ne galvojimu apie savo ar kitų pažeidžiamumą, o gero gyvenimo viltimi. Todėl jis riziką supranta kaip gyvenimo dalį, o ne kaip jų gyvenimui daromą žalą. Šiame straipsnyje aptartas Ukrainos jaunimo atvejis rodo jo optimizmą net ir išaugus nesaugumui ir netikrumui, kurie nepriklauso nuo individo. Šiame procese žmonės vadovaujasi tam tikromis strategijomis, padedančiomis jiems sutelkti dėmesį į pasirinkimus, kurie jiems yra prieinami, o ne į pasirinkimus, kurių jie negali padaryti. Jie aktyviai vengia blogų naujienų ir imasi veiksmų tose gyvenimo srityse, kurias jie kontroliuoja. Išryškėjusi priešingybė tarp neigiamos individa supančios aplinkos ir pasirinkimo viltis yra atsveriamą manymo, kad kūnas yra pralaidus, aktyviai bendraujantis su išoriniu pasauliu, nepaisant to pasaulio keliamo skausmo ir teikiamos šlovės. Nors toks pasirinktas pasitikėjimo savimi modelis nepakankamai išryškina išorines jėgas ir daro didelį spaudimą individui, jis padeda žmonėms puoselėti viltingos ateities viziją, kuri galėtų būti pagrindinis pozityvių socialinių pokyčių akstinas.

Iš anglų k. vertė Dalia Cidzikaitė

Versta iš: Maryna Bazylevych, Brittany Anderson. 2017. 'I Would Like to Have a Surprise... Something Unplanned'. Imaginaries of Hope among Young People in Ukraine

Literatūra

Carroll Jennifer. 2016. For Lack of Wanting: Discourses of Desire in Ukrainian Opiate Substitution Therapy Programs, *Transcultural Psychiatry* 53(2): 198–216.

Dunn Elizabeth, Bobick Michael. 2014. The Empire Strikes Back: War without War and Occupation without Occupation in the Russian Sphere of Influence, *American Ethnologist* 41(3): 405–413.

Farquhar Judith, Zhang Qicheng. 2005. Biopolitical Beijing: Pleasure, Sovereignty, and Self-Cultivation in China's Capital, *Cultural Anthropology* 20(3): 303–327.

Fischer Edward. 2014. *The Good Life: Aspiration, Dignity, and the Anthropology of Wellbeing*. Stanford, California: Stanford University Press.

Fournier Anna. 2012. *Forging Rights in a New Democracy: Ukrainian Students between Freedom and Justice*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Geertz Clifford. 1974. *Myth, Symbol, and Culture*. New York: Norton.

Leykin Inna. 2015. Rodologia: Genealogy as Therapy in Post-Soviet Russia, *Ethos* 43(2): 135–164.

Lindquist Galina. 2006. *Conjuring Hope. Healing and Magic in Contemporary Russia*. New York: Berghahn Books.

Matza Tomas. 2009. Moscow's Echo: Technologies of the Self, Publics, and Politics in the Russian Talk Show, *Cultural Anthropology* 24(3): 489–522.

Matza Thomas. 2012. “Good Individualism”? Psychology, Ethics, and Neoliberalism in Postsocialist Russia, *American Ethnologist* 39(4): 804–818.

Mol Annemarie. 2008. *The Logic of Care: Health and the Problem of Patient Choice*. London, New York: Routledge.

Muehlebach Andrea. 2013. On Precariousness and the Ethical Imagination: The Year 2012 in Sociocultural Anthropology, *American Anthropologist* 115(2): 297–311.

Nelkin Dorothy. 2003. Risk, Culture and Health Inequality: Shifting Perceptions of Danger and Blame, Harthorn B., Oaks L. (eds.). *Risk, Culture, and Health Inequality: Shifting Perceptions of Danger and Blame*: vii–xv. Westport, CT: Praeger Press.

Nichter Mark. 2003. Harm Reduction. A Core Concern for Medical Anthropology, Harthorn B., Oaks L. (eds.). *Risk, Culture, and Health Inequality: Shifting Perceptions of Danger and Blame*: 13–35. Westport, CT: Praeger Press.

Oaks Laury, Harthorn Barbara. 2003. Introduction: Health and the Social and Cultural Construction of Risk, Harthorn B., Oaks L. (eds.). *Risk, Culture, and Health Inequality: Shifting Perceptions of Danger and Blame*: 3–12. Westport, CT: Praeger Press.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2015. *Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 16 February to 15 May 2015*. <<http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/10thOHCHRreportUkraine.pdf>> [žiūrėta 2017 04 15].

Onukh Olga, Martsenyuk Tamara. 2014. Mothers and Daughters of the Maidan: Gender, Repertoires of Violence, and the Division of Labor in Ukrainian Protests, *Social, Health, and Communication Studies Journal* 1(1): 80–101.

Phillips Sarah. 2014. The Women's Squad in Ukraine's Protests: Feminism, Nationalism, and Militarism on the Maidan, *American Ethnologist* 41(3): 414–426.

Raikhel Eugene. 2010. Post-Soviet Placebos: Epistemology and Authority in Russian Treatments for Alcoholism, *Culture, Medicine and Psychiatry* 34: 132–168.

Raikhel Eugene, Bemme Dorte. 2016. Postsocialism, the Psy-ences and Mental Health, *Transcultural Psychiatry* 53(2): 151–175.

Rudenko Olga. 2015. Thousands Dodge Ukraine Army in Fight with Rebels, *USA Today* 06 05. <<http://www.usatoday.com/story/news/world/2015/05/02/ukraine-draft-dodgers-in-fight-against-separatists/26462801/>> [žiūrėta 2017 04 15].

Sakellariou Dikaios. 2015. Towards the Construction of a Nicer Life. Subjectivity and the Logic of Choice, *Anthropology in Action* 22(1): 46–53.

Schafft Kai, Biddle Catharine. 2015. Opportunity, Ambivalence, and Youth Perspectives on Community Change in Pennsylvania's Marvellus Shale Region, *Human Organization* 74(1): 74–85.

Scheper-Hughes Nancy. 2012. The Other Who is Also Oneself: Immunological Risk, Danger, and Recognition, *Cultural Anthropology* 27(1): 162–167.

Trouillot Michel-Rolph. 2003. *Global Transformations: Anthropology and the Modern World*. New York: Palgrave MacMillan.

Wanner Catherine. 2014. “Fraternal” Nations and Challenges to Sovereignty in Ukraine, *American Ethnologist* 41(3): 427–439.

Герої небесної сотні та герої антитерористичної операції. 2017, *Хмельницька обласна рада*. <<http://km-oblrada.gov.ua/gero%D1%97-nebesno%D1%97-sotni-ta-gero%D1%97-antiter/>> [žiūrèta 2017 07 21].

Горбулін В. П. 2016. Тези до другої річниці російської агресії проти України, *Ukraine crisis media center* 20 02. <<http://uacrisis.org/ua/40347-gorbulin-tezy>> [žiūrèta 2017 05 09].

День захисника України: соціальний портрет українського військового. 2016, *Слово і Діло* 03 10. <<https://www.slovoidilo.ua/2016/10/13/infografika/bezpeka/den-zaxysnyka-ukrayiny-soczialnyj-portret-ukrayinsko-ho-vijskovo-ho>> [žiūrèta 2017 02 26].

Закон України. Про затвердження Указу Президента України „Про часткову мобілізацію“. 2014, *Відомості Верховної Ради* 27(ст. 906). <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1240-18>> [žiūrèta 2017 04 15].

Кого не мають права мобілізувати, або підстави звільнення від мобілізації. 2015, *Українська Правнича Колегія «Панін та Партнери»* 08 01. <<https://www.ula.com.ua/2015/08/01/кого-не-мають-права-мобілізувати-або-п/>> [žiūrèta 2017 07 21].

Ложкін Б. 2015. Указ президента України №555/2015. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року „Про нову редакцію Воєнної доктрини України“, *Президент України Петро Порошенко*. Офіційне інтернет-представництво. <<http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>> [žiūrèta 2017 05 13].

На Хмельниччині проживає понад 6,5 тисяч переселенців зі Сходу. 2016, *Vsim.ua* 20 06. <<https://vsim.ua/Podii/na-hmelnichchini-prozhivae-ponad-65-tisyach-pereselentsiv-zi-shodu-10517157.html>> [žiūrèta 2017 07 14].

Полторац Степан. 2017. В АТО нет ни одного мобилизованного или срочника – Полторац, *Realist Online* 27 01. <<https://realist.online/news/v-ato-net-ni-odnogo-mobilizovannogo-ili-srochnika-poltorak>> [žiūrèta 2017 06 29].

Хмельницький Національний Університет. <<http://www.khnu.km.ua/root/page.aspx>> [žiūrèta 2017 07 21].

'I Would Like to Have a Surprise ... Something Unplanned.'

Imaginarities of Hope among Young People in Ukraine

Maryna Bazylevych, Brittany Anderson

Summary

In this essay, we examine how young people in Ukraine conceive of the future and interact with the concept of vulnerability and well-being in the face of economic, political and military crises. Drawing on ethnographic fieldwork conducted in central-western Ukraine (Khmelnyskyi) during the summers of 2015 and 2016, we argue that well-being is best understood as a search for a good life rather than the mitigation of risk or vulnerability. Eleven focus groups were conducted, as well as four individual interviews with active community members. We worked with undergraduate students in three different programmes in the largest public university in town, a local language school, and activists in a youth development centre. During this time, Ukraine was in the midst of a military conflict with Russia, known in Ukraine as ATO, i.e. anti-terrorist operation, or hybrid war. Although Khmelnytskyi is geographically removed from the areas of military stand-off, it has been very involved in both the Revolution of Dignity and the current mobilisation. Ten out of the hundred people killed in the protests came from the Khmelnytskyi Oblast. Unfortunately, many more have joined the 'heavenly hundred' as a result of service in the ATO, and the Khmelnytskyi Oblast Council now counts 158 deceased soldiers. Instead of receiving expected reports about anxiety concerning their future and the future of Ukraine, young people voiced a firm belief in the power of self-reliance, and a positive attitude and mind. Here we examine ways in which individuals imbue the mind with the power to create an optimal environment, as well as the interpretive drift or selective perception in dealing with doubt created by present and clear external risks. We finish by reconciling a seeming contradiction by highlighting the logic of hope. Ukrainian youth imagine their bodies not only as something that they can control with the power of their mind, but also as active agents that can manipulate their environment. These ideas extend to active lifestyles, which are not well-balanced life-work efforts, but rather ideas of being stretched far. These attitudes attribute failure to the individual, even for issues that are seemingly hard to assign to any one person's will, such as a bout of flu, a deteriorating relationship, or a stomach ulcer. Success is linked to personal desire or lack thereof, placing enormous pressure on individuals, and encouraging them to look for solutions inside themselves, rather than focusing on structural factors, such as the university infrastructure or state policy. In situations where a conceptualisation

of the future was required, young individuals spoke of their path of success assuredly, but without details. Positioning themselves through selective perception allows them to have a sense of dignity and fairness, as they come to believe in the power of their own will to have a good life. In relation to the media and news, many of the youth positioned themselves as avoiding information, for their energy is too precious to compromise by watching bad news. This does not mean that individuals are indifferent to the situation, but instead invest their energy in more local activism and a belief in their power to tackle the day, stay active, and ultimately succeed at some point in the future. In order to live a good life, Ukrainian youth de-emphasise their limited choices, and focus instead on ideas and actions that give them a sense of control. The doubts and uncertainties that young people testify to are evidence of recognition of forces beyond one's will, and still choosing to hope. In their everyday choices, Ukrainian youth think of risk as a part of life, instead of a detriment. Although this chosen model of self-reliance under-emphasises external forces, and places blame exclusively on the individual, it arms people with a vision of the future that is hopeful.

Gauta 2017 m. vasario mėn.